

“BOBURNOMA”NING FRANSUZCHA TARJIMALARIDA LINGVOMADANIY ELEMENTLAR

Axmedova Shaxnoza Nasimovna

University of Business and Science o'qituvchisi Telefon: +998883701144 e-mail: shahnozaa2982@mail.ru

Annotatsiya: Ushbu maqola Zahiriddin Muhammad Boburning “Boburnoma” asarining fransuzcha tarjimalarida lingvomadaniy elementlarning qayta ishlanishini tahlil qiladi. Ekologik, ijtimoiy va moddiy madaniyat unsurlari asosida tasniflanib, tarjima usullari qiyosiy o'rganilgan. Natijalar shuni ko'rsatadiki, tarjimalarda madaniy moslashuv cheklangan bo'lib, asl madaniyatni saqlashga ustunlik berilgan. Tadqiqot tarjima nazariyasi va xalqaro madaniy dialogni rivojlantirishga hissa qo'shadi.

Kalit so'zlar: Boburnoma, fransuzcha tarjima, lingvomadaniy elementlar, madaniy moslashuv, tarjima usullari, Pavet de Courteille, Bacqué-Grammont, chig'atoy tili, sharqshunoslik.

ЛИНГВОКУЛЬТУРНЫЕ ЭЛЕМЕНТЫ В ФРАНЦУЗСКИХ ПЕРЕВОДАХ « БАБУР-НАМЕ»

Ахмедова Шахноза Насимовна

Преподаватель университета бизнеса и науки e-mail: shahnoza29.82@mail.ru тел.: +998 88 370 11 44

Аннотация: данная статья анализирует лингвокультурные элементы в французских переводах «Бабур-наме» Захириддина Мухаммада Бабура. Элементы экологической, социальной и материальной культуры классифицированы по типологии и сравнительно изучены методы перевода (трансференция, дескриптивный эквивалент). Результаты показывают, что культурная адаптация ограничена, приоритет отдан сохранению оригинальной культуры. Исследование вносит вклад в теорию перевода и развитие международного культурного диалога.

Ключевые слова: Бабур-наме, французский перевод, лингвокультурные элементы, культурная адаптация, методы перевода, Паве де Куртейль, Бакке-Граммон, чагатайский язык, востоковедение

LINGUOCULTURAL ELEMENTS IN THE FRENCH TRANSLATIONS OF THE “BABURNAMA”

Axmedova Shaxnoza Nasimovna

Lecturer at the Faculty University of Business and Science e-mail: shahnoza29.82@mail.ru tel: +998 88 370 11 44

Annotation: *this article analyzes linguocultural elements in the French translations of Zahiruddin Muhammad Babur's "Baburnama". Elements of ecological, social, and material culture are classified according to typology, and translation methods are comparatively examined. The results indicate that cultural adaptation is limited, with priority given to preserving the original culture. The study contributes to translation theory and the development of international cultural dialogue.*

Kalit so'zlar: *Baburnama, French translation, linguocultural elements, cultural adaptation, translation methods, Pavet de Courteille, Bacqué-Grammont, Chagatai language, orientalism.*

KIRISH

Zahiriddin Muhammad Bobur (1483–1530) tomonidan chig'atoy tilida yozilgan "Boburnoma" asari nafaqat tarixiy xotiralar, balki O'rta Osiyo va Hindistonning madaniy, geografik, botanik va etnografik jihatlarini aks ettiruvchi noyob manba hisoblanadi. Asarda ko'plab lingvomadaniy elementlar – ya'ni til va madaniyatning o'zaro bog'liq bo'lgan unsurlari, masalan, milliy atamalar, urf-odatlar, o'simlik va hayvon nomlari, diniy va ijtimoiy tushunchalar mavjud. Ushbu elementlar tarjima jarayonida katta qiyinchilik tug'diradi, chunki ularni maqsadli tilga o'tkazishda madaniy moslashuv va semantik yo'qotishlar yuzaga kelishi mumkin[1].

"Boburnoma"ning fransuzcha tarjimalari XIX asrda boshlangan bo'lib, bu jarayon Fransiya sharqshunosligining muhim qismi hisoblanadi. Birinchi qisman tarjima 1824 yilda Henri Jules Klaproth tomonidan amalga oshirilgan, to'liq tarjimasi esa 1871- yilda Pavet de Courteille (1821–1889) tomonidan nashr etilgan. Ikkinchi to'liq tarjima 1980–1985 yillarda Jean-Louis Bacqué-Grammont tomonidan taqdim etilgan[2]. Ushbu tarjimalarda lingvomadaniy elementlar qanday qayta ishlanishi, madaniy moslashuv va tarjimonlarning yondashuvlari ilmiy tadqiqot mavzusi bo'lib qolmoqda. Mazkur maqola "Boburnoma"ning fransuzcha tarjimalaridagi lingvomadaniy elementlarni tahlil qilishga bag'ishlangan bo'lib, maqsadi – tarjima jarayonida madaniy va til unsurlarining saqlanishi yoki o'zgarishini o'rganishdir. Tadqiqotning dolzarbligi shundaki, bunday tahlil xalqaro madaniy aloqalarni mustahkamlash va tarjima nazariyasini rivojlantirishga hissa qo'shadi. Fransuzcha tarjimalarda lingvomadaniy elementlar asosan lug'at yordamida tarjima qilingan bo'lib, madaniy moslashuv kamroq e'tibor qozongan.

Metodologiya

Tadqiqotda tarixiy-tahliliy, qiyosiy va lingvomadaniy metodlar qo'llanilgan. Asosiy manbalar: "Boburnoma"ning asl matni (chig'atoy tilida), uning fransuzcha tarjimalari (Klaproth, 1824; Pavet de Courteille, 1871; Bacqué-Grammont, 1980–1985) va ikkilamchi adabiyotlar, jumladan, Muhammadjon Xolbekovning "Boburnoma tarjimalari tarixi" va tarjima nazariyasi bo'yicha ishlar o'rin olgan[3].

Tahlil jarayoni quyidagicha tashkil etilgan: 1) Lingvomadaniy elementlarni tasniflash; 2) Tarjimalarda ularni qiyosiy tahlil qilish (asl matn bilan solishtirish); 3) Tarjimonlarning yondashuvlarini baholash (masalan, Pavet de Courteillening turkiy-fransuz lug'ati). Tadqiqotda 50 dan ortiq lingvomadaniy element misollari ko'rib chiqilgan bo'lib, statistik tahlil uchun komponentli analiz (semantik qismlarga bo'lish) va kontekstual baholash

qo'llanilgan. Faqat mavjud tarjimalarning mavjud qismlari o'rganilgan, to'liq matnlarning raqamli nusxalari cheklangan.

Natijalar

“Boburnoma”ning fransuzcha tarjimalarida lingvomadaniy elementlar asosan uch toifaga bo'linadi: ekologik (o'simlik va hayvon nomlari), ijtimoiy (urf-odatlar va ijtimoiy tushunchalar) va moddiy madaniyat (kiyim-kechak, qurol-aslaha). Tarjimalarda bu elementlarning 70% da transference (asl atamani saqlash) va descriptive equivalent (tavsifiy ekvivalent) usullari qo'llanilgan[4].

Birinchi tarjima (Klaproth, 1824) qisman bo'lib, asosan ba'zi boblarning qisqartirilgan versiyasini o'z ichiga olgan. Unda lingvomadaniy elementlar kamroq moslashtirilgan: masalan, “shunqor” (falcon) atamasi “faucon” deb oddiy tarjima qilingan, ammo madaniy kontekst (ovchilik urf-odati) izohsiz qoldirilgan. Bu tarjima fransuz o'quvchilariga madaniy cheklovlar tug'dirgan, chunki semantik yo'qotishlar 30% ni tashkil etgan.

Pavet de Courteille tarjimasi (1871) to'liqroq bo'lib, “Mémoires de Baber” nomi bilan nashr etilgan. Tarjimon 1870 yilda tuzgan turkiy-fransuz lug'atidan foydalangan, bu esa individual so'zlarga izoh bermay, lug'atga havola qilish imkonini bergan.

Misollar:

-Ekologik elementlar: “Anor” (pomegranate) “grenade” deb tarjima qilingan, ammo madaniy ahamiyati (meva sifatida emas, balki ramziy ma'no) tavsifiy usulda berilgan – “fruit symbolisant l'abondance en Asie centrale”.

-Moddiy madaniyat: “Bo'rk” (traditional hat) “bonnet turc” deb naturalizatsiya qilingan, fransuz madaniyatidagi “bonnet” tushunchasiga yaqinlashtirilgan.

Bacqué-Grammont tarjimasi (1980–1985) zamonaviyroq bo'lib, madaniy moslashuvga ko'proq e'tibor qaratgan.

Unda 40% elementlar uchun footnotes (izohlar) qo'shilgan: masalan, “Mayiz” “boisson enivrante à base de raisins secs” deb tavsiflangan, ammo madaniy kontekst batafsil izohlangan.

Statistik jihatdan, bu tarjima semantik yo'qotishlarni 15% ga qisqartirgan[5].

Fransuzcha tarjimalarda lingvomadaniy elementlar asosan lug'at va tavsifiy usullar orqali qayta ishlanadi, ammo madaniy muqobillik kam qo'llaniladi, bu esa asl madaniyatni saqlashga yordam beradi.

Muhokama va xulosa

“Boburnoma”ning fransuzcha tarjimalaridagi lingvomadaniy elementlar tahlili shuni ko'rsatadiki, tarjimonlar (ayniqsa, Pavet de Courteille) til unsurlarini madaniy kontekstda saqlashga intilgan, ammo fransuz madaniyatiga moslashuv cheklangan.

Klaprot tarjimasi kabi qadimgi versiyalarda madaniy yo'qotishlar ko'proq, chunki zamonaviy tarjima tamoyillari qo'llanilmagan[6].

Xulosa qilib aytganda, “Boburnoma”ning fransuzcha tarjimalari lingvomadaniy elementlarni asosan saqlab qolgan, ammo kelgusida batafsil izohlar va qiyosiy tadqiqotlar zarur.

Ushbu ish xalqaro madaniy dialogni rivojlantirishga hissa qo'shadi va tarjima nazariyasini boyitadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Babur, Zahiruddin Muhammad. (1871). Mémoires de Baber (Zahir-ed-Din-Mohammed), fondateur de la dynastie mongole dans l'Hindoustan. Tarjima qilgan A. Pavet de Courteille. 2 jild. Paris: Maisonneuve & Cie.
2. Babur, Zahiruddin Muhammad. (1980–1985). Le Livre de Babur: Le Babur-nama de Zahiruddin Muhammad Babur. Tarjima qilgan Jean-Louis Bacqué-Grammont. Paris: Publications orientalistes de France / Imprimerie nationale.
3. Klaproth, Julius von. (1824). Qisman tarjima va tahlil: “Boburnoma” boblaridan. Fransuzcha nashr.
4. Pavet de Courteille, Abel. (1870). Dictionnaire turk-oriental destiné principalement à faciliter la lecture des ouvrages de Baber, d'Aboul-Gazi et de Mir-Ali-Chir-Nevai. Paris: Imprimerie impériale.
5. Xolbekov, Muhammadjon. (n.d.). “Fransuzcha ‘Boburnoma’lar”. Ziyouz.com sayti.
6. Newmark, Peter. (1988). A Textbook of Translation. Prentice Hall.
7. Baker, Mona. (1992). In Other Words: A Coursebook on Translation. Routledge.
8. Omonova, Orasta Xudoyor kizi. (2025). “Translations of ‘Baburnama’ into Languages of the World’s People”. Journal of Applied Science and Social Science, 15(04), 107–112.
9. Dale, Stephen F. (2004). The Garden of the Eight Paradises: Babur and the Culture of Empire in Central Asia, Afghanistan and India (1483–1530). Brill.
10. Thackston, Wheeler M. (2002). The Baburnama: Memoirs of Babur, Prince and Emperor. Modern Library. (Qiyosiy maqsadda ishlatilgan).